

18. Сучасний тлумачний словник української мови: 60000 слів / за заг. ред. д-ра філол. наук, проф. В. В. Дубічинського. – Х. : ВД “Школа”, 2006. – 832 с.
19. *Ткач Л.* Фразеологічні скарби української мови в перекладах книг Святого Письма / за текстами П. Куліша, І. Пулюя, І. Огієнка / Л. Ткач, Т. Мороз // Науковий вісник Чернівецького університету. – Вип. 214–215: “Слов’янська філологія”. – Чернівці : Рута, 2004. – С. 115–125.
20. *Фонякова О. И.* Имя собственное в художественном тексте / О. И. Фонякова : учеб. пособ. – Л., 1990. – 104 с.
21. Фразеологічний словник української мови [уклад. В. М. Білоноженко та ін.]. – К. : Наук. думка, 1999. – 984 с.
22. Фразеологічний словник української мови : у 2-х томах / [авт.-уклад. Г. М. Удовиченко]. – К. : Вища шк., 1984. – С. 76.
23. *Шулежкова С. Г.* От земли обетованной к небесам обетованным, или несколько слов о судьбах библейских крылатых выражений, связанных с искусством кино / С. Г. Шулежкова // Библия и возрождение духовной культуры русского и других славянских народов. – СПб. : ТОО ТК “Петрополис”, 1995. – С. 228–234.

Решетняк Е. А. *Функционирование символом с антропонимом Каин в языковом дискурсе.*

В статье определены условия процесса апелляции антропонима Каин и его производных, а именно притяжательных прилагательных: Каинова дорога, Каиновый поступок, Каиновый мотив, Каинова мифологема и т. д.; охарактеризован максимально возможный состав украинских символом с этим антропонимом относительно употребления в разных стилях литературного языка; исследована их специфика и закономерности семантической актуализации.

Ключевые слова: антропоним, библионим, коннотоним, коннотация, апелляция, символема, Каин.

Reshetnyak O. O. *The functioning of symbolemes with anthroponym Cain in linguistic discourse.*

In the article the conditions of process of anthroponym Cain appellatation and possessive adjectonyms which are derivative from it are clarified: Cain Road, Cain's act, Cain motive, Cain mytheme etc.; the maximum possible composition of Ukrainian symbolemes with this anthroponym as units of different styles is defined; their semantic specificity and regularities of semantic actualization are revealed.

Keywords: anthroponym, biblionym, connotonym, connotation, appellatation, symboleme, Cain.

Роман В. В.
Донбаський державний педагогічний університет

ЕКСТРАЛІНГВАЛЬНІ ЧИННИКИ АДАПТАЦІЇ ЛЕКСИЧНИХ ЗАПОЗИЧЕНЬ У МОВІ-РЕЦИПІЄНТІ: ЛІНГВОІСТОРИОГРАФІЧНИЙ АСПЕКТ (КІНЕЦЬ ХХ СТ. – ПОЧАТОК ХХІ СТ.)

*Запозичення – один із найважливіших факторів
розвитку будь-якої культурної мови.*

І. І. Огієнко

У статті проаналізовано вплив головних екстралінгвальних (позамовних, зовнішніх, соціальних) чинників на процес адаптації лексичних запозичень у мові-реципієнті. Розкрито погляди європейських (у тому числі українських і російських) мовознавців кінця ХХ ст. – початку ХХІ ст. стосовно головних позамовних причин запозичень однієї мовою іншою із зосередженням уваги на теоретичних проблемах адаптації лексичних запозичень. Визначено і охарактеризовано основні класифікації екстралінгвальних чинників адаптації лексичних запозичень у лінгвоісторіографічному аспекті. Обґрунтовано, що для

зазначеного періоду характерним стає розгляд лінгвістичних явищ у тісному зв'язку з змінами суспільно-політичних умов.

Ключові слова: екстралінгвальний чинник, процес адаптації, мовна система, лексичне запозичення, мова-реципієнт, лінгвоісторіографічний аспект.

Дослідження останніх років з усією очевидністю доводять, що при розв'язанні лінгвістичних проблем необхідно враховувати не тільки власне внутрішньомовні фактори, але й екстралінгвальні чинники. Проблема співвідношення лінгвальних чинників (мовна система) і екстралінгвальних даних постійно постає в лінгвістичній літературі у зв'язку з розглядом різних питань у галузі мовознавства. Мова як засіб комунікації пов'язана з соціальною структурою численними і складними зв'язками. Мовні контакти мають місце як при безпосередніх контактах народів, так і при відсутності їх, утворюючи при цьому важливу частину опосередкованих контактів культур. Одним із серйозних чинників взаємодій цивілізацій є запозичення лінгвістичних одиниць, яке одночасно репрезентує собою певну фазу в процесі запозичення культурних цінностей. Процеси взаємовпливу і запозичення в мовах світу відбуваються настільки часто, що викликають необхідність спеціального дослідження. Усяке запозичення і вплив здійснюється людьми, і зрозуміло, що запозичення характеризують одну з важливих сторін діяльності людини в мові [11].

При вивченні лексичних запозичень важливо звернути увагу на дискусійні питання щодо підходів до статусу запозичень: по-перше, на сучасному етапі запозичення – це один з важливих джерел поповнення лексичного складу; по-друге, іншомовна лексика – це один з аспектів дослідження соціолінгвістики, психолінгвістики, теорії перекладу. Очевидно, саме тому питання про мовну змінність, сутність і чинники мовної еволюції було, є і буде одним з центральних у лінгвістичній науці.

Питання лексичного запозичення активно розробляється в лінгвістиці. Дослідженням причин запозичення іншомовних слів займалося багато лінгвістів. Перші роботи з зазначеної проблематики з'явилися в кінці XIX ст. Слід відмітити участь учених з різних країн, спеціалістів з різних мовних ареалів, які вбачали наукову значимість і актуальність дослідження проблем засвоєння запозиченої лексики крізь призму соціолінгвістичного підходу. Головні здобутки належать таким видатним вченим першої половини XX ст., як І. О. Бодуен де Куртене, В. О. Богородицький, Л. А. Булаховський, В. В. Виноградов, Г. О. Винокур, Б. О. Ларін, Є. Д. Поливанов, А. М. Селіщев, Л. В. Щерба, Л. П. Якубинський, Р. Шор, Г. Шухардт, Ш. Баллі, Ф. Брюно, Ж. Вандрієс, А. Мейє, В. Пізані, А. Сеше та ін. Друга хвиля інтересу до проблеми процесу лексичного запозичення припала на другу половину XX століття. Вони описані в дослідженнях таких зарубіжних та вітчизняних фахівців – В. Є. Акуленко, Р. О. Будагов, Л. П. Крисін, О. А. Леонтьєв, Д. С. Лотте, М. М. Маковський, А. Мартіне, О. М. Мороховський, О. Г. Муромцева, О. О. Реформатський, С. В. Семчинський, О. М. Сендровиць, Ю. С. Сорокін, Е. Хауген, Н. М. Шанський, О. Б. Шахрай та ін.

Наприкінці XX – початку XXI століття мовознавці посилили увагу як до теоретичного осмислення, так і до практичного опрацювання матеріалу. Важливе значення екстралінгвальних причин і їх провідну роль у процесі лексичного запозичення підкреслюють багато лінгвістів, а саме: Б. М. Ажнюк, Л. М. Архипенко,

О. П. Бодик, К. В. Брітікова, Г. В. Дружин, Є. А. Карпіловська, Л. П. Кислюк, Е. С. Літвінова, Є. В. Маринова, У. Л. Мрозицька, Т. М. Полякова, Т. О. Попова, Г. А. Сергєєва, О. А. Стишов.

Активізація лексики іншомовного походження зумовлює різноманітні дискусії в суспільстві взагалі та серед лінгвістів зокрема. Існує декілька підходів до класифікації запозиченої лексики, один з яких пов'язаний з трансформаційними процесами, спричиненими зовнішніми (екстралінгвальними) і внутрішніми (інтралінгвальними) чинниками. Водночас подальше опрацювання теми, поява нових матеріалів викликає необхідність нового звернення до проблеми, оскільки поява нового слова – безперервний процес, що вимагає постійної уваги та вивчення. Нові слова, які постійно з'являються, потребують різнобічного опису. Проте спеціальних праць лінгвістичного характеру, в яких було б докладно проаналізовані та систематизовані основні мовні та позамовні чинники виникнення лексичних запозичень у мові-реципієнті кінця ХХ ст. – початку ХХІ ст., в мовознавстві немає, чим зумовлюється **актуальність** обраної теми.

Таким чином, **метою** пропонованої статті є дослідити природу екстралінгвальних причин уходження і адаптації лексичних запозичень у мові-реципієнті кінця ХХ ст. – початку ХХІ ст. Питання теорії запозичень досі залишається суперечливим, а відтак це позначається на вирішенні конкретних практичних завдань. Отже, **завдання** нашої роботи полягають у розкритті поглядів європейських (у тому числі українських і російських) мовознавців кінця ХХ ст. – початку ХХІ ст. стосовно головних позамовних причин запозичень однієї мовою іншою із зосередженням уваги на теоретичних проблемах адаптації лексичних запозичень; у визначенні і характеристиці основних класифікацій екстралінгвальних чинників (соціолінгвістичного характеру) адаптації лексичних запозичень у лінгвістично-історіографічному аспекті.

Поставленні в дослідженні завдання вирішуються за допомогою актуалістичного методу, який є загальнонауковим методом теоретичного рівня наукового пізнання [3, с. 6].

Предметом дослідження є погляди лінгвістів кінця ХІХ ст. – початку ХХІ ст. на проблему адаптації лексичних запозичень на різних етапах їх уходження в певну мову з урахуванням позамовних чинників. Оскільки зазначена проблема найбільш плідно розв'язувалася в індоєвропейстиці, ми обмежуємося матеріалом індоєвропейських мов. **Об'єктом** дослідження є розглянута в лінгвістично-історіографічному аспекті сукупність наукових класифікацій екстралінгвальних чинників адаптації лексичних запозичень, авторами яких є мовознавці кінця ХХ ст. – початку ХХІ ст.

Беручи до уваги той факт, що термін “запозичення” багатогранний і його значення варіюється в різних областях лінгвістики, в даному дослідженні під запозиченням розуміється як сам процес появи і закріплення в мові іншомовного елемента, так і його результат, тобто сам іншомовний елемент. Проблема лексичного запозичення займає в лінгвістиці важливе місце, бо вона висвітлює одне з явищ взаємодії мов. Як відзначав С. В. Семчинський, “Мова не існує як самостійне, автономне явище. Вона існує в нерозривному зв'язку з суспільством та його багатогранним життям, тому закони її розвитку можна зрозуміти, якщо вивчати її у зв'язку з історією народу – носія цієї мови. Для того, щоб пояснити явища мови

даного народу, слід знати історію цього народу, його зв'язки з іншими народами” [10, с. 23-24].

Причини запозичень можуть бути різними, і число таких причин настільки велике, що їх можна розділити на дві великі категорії – екстралінгвальні (позамовні) та інтралінгвальні (мовні). З появою соціолінгвістичних досліджень у мовознавстві другої половини ХХ століття основними причинами запозичення все ж прийнято вважати чинники нелінгвістичного характеру. На наш погляд, саме такий підхід розгляду процесу запозичення та використання лексичних запозичень як одного із соціолінгвістичних підходів у контексті дослідження мовної структури, зокрема, найбільшою мірою, відповідає сучасному розвитку мови. Розглянемо основні підходи до класифікації позамовних чинників запозичень, за допомогою яких збагачується словниковий склад мови.

Освоєння іншомовних слів – складний мовний процес, який в силу своєї багатоаспектності розглядається лінгвістами з різних позицій. Кінець ХІХ ст. – початок ХХ ст. відзначився як період, при якому процес освоєння зводився лише до формального уподібнення іншомовних одиниць системі мови-реципієнта. Досліджуваний період (кінець ХХ – початок ХХІ століття) характеризується аналізом лексичних запозичень, оскільки формальна і функціональна сторона – лише різні аспекти єдиного процесу освоєння, також зазначений період відзначається формуванням й удосконаленням принципів і класифікацій освоєння іншомовного слова та розробкою конкретного механізму визначення етапів і ступенів адаптації лексичних запозичень у мові-реципієнті.

Результати проведеного дослідження дають змогу констатувати, якщо прослідити історію вивчення й фіксування іншомовної лексики в мові, яку подано у працях сучасних дослідників, то позамовні чинники, так чи інакше, впливали на позиції фахівців щодо доречності запозичених слів і способів їх фіксації та кодифікування. Спроби дати популярне тлумачення екстралінгвістичних причин входження іншомовних слів зробили, зокрема Л. М. Архипенко, Л. В. Гребинник, Д. В. Мазурик, У. Л. Мрозіцька, В. П. Сімонок, О. А. Стишов.

В аспекті досліджуваної проблеми вважаємо за необхідне підкреслити, що основою для дослідження зазначеного питання може слугувати бачення розгляду класифікації екстралінгвальних чинників процесу адаптації іншомовних слів Л. П. Крисіна. У полі зору лінгвіста виступає класифікація позамовних чинників уходження і згодом адаптації запозичення нових слів, яку наш погляд, можна вважати найбільш ґрунтовною і загальноприйнятною. Загалом усі дослідники в своїх роботах брали до уваги цей принцип, але спосіб реалізації та трактування у кожного ученого неоднаковий. У своїй роботі автор підкреслює “нерозчленований” характер дослідження причин запозичення до середини ХХ століття, а також вказує на те, що “сам перелік причин був намічений в цілому вірно, оскільки в дійсності запозичення представляє собою процес, обумовлений складним комплексом лінгвістичних і екстралінгвістичних причин” [6, с. 22]. До екстралінгвальних причин запозичення слів однієї мови іншим лінгвіст відносить “наявність більш-менш тісних політичних, економіко-промислових і культурних зв'язків між народами – носіями мов”: тобто “всякого роду зовнішні впливи” неминуче відбиваються в лексиці як в найбільшою мірою “відкритою” мовної області [там само, с. 21].

Звертаючи увагу на процес запозичення, С. В. Семчинський зазначав, що "... запозичені слова допомагають нам уявити ті зв'язки, які існували між даним народом. Але запозичення не лише допомагають з'ясувати факти історії мови і історії народів, але й збагачують лексику мови" [10, с. 34].

Екстралінгвальні та лінгвальні причини можуть розглядатися у діахронічному і синхронічному аспектах, оскільки для кожної епохи характерним є свій набір причин запозичення, але є й причини, характерні для всіх епох, тобто є причини постійні і змінні [Архипенко, с. 58-62]. Економічні, суспільно-політичні, культурні причини властиві всім епохам. Ці три головні чинники мовного контактування привели до різноманітних класифікаційних розподілів. Так, Л. М. Архипенко подає детальну класифікацію екстралінгвальних причин, які сприяють входження слова до вжитку і подальшій адаптації лексичних запозичень в мові-реципієнті, а саме: *економічні* (докорінна зміна економічного устрою в Україні, формування відносин західного типу; вивчення американського зразка ринкових відносин і ринкової економіки та ін.); *суспільно-політичні* (зміна надбудови у зв'язку із перебудовою політичної системи і зміною економічного базису; переорієнтація з комуністичної ідеології на демократизацію в усіх галузях суспільного життя та ін.); культурні та культурно-побутові (розвиток нових напрямків у художній літературі, кінематографії, театрі, музиці, архітектурі; культурні акції творчих колективів різних країн; туристичні поїздки; зміни у ставленні до моди, бажання прилучитися до сфери моди, до нової естетики; активне культивування західного способу життя; вільний доступ до новинок західної поп-музики та ін.); *наукові* (відкритість наукових досягнень, що виявляється у доступності наукового матеріалу тієї чи іншої країни; розширення інформаційного поля, глобалізація інформаційних систем і надзвичайна інтенсифікація обміну інформацією як наслідок науково-технічного прогресу; обмін науковими кадрами і досягненнями; участь у симпозіумах і конференціях; здійснення спільних наукових проектів); *соціально-психологічні* (бажання позбавитися разом зі старим суспільним устроєм і слів, які були притаманні певному епосу; мода на розкутий стиль поведінки, зокрема американців; престижність іноземної мови, сприйняття іноземного слова як престижнішого порівняно з власним; етичні норми людських стосунків, які сприяють прагненню до евфемістичності при використанні слів) [там само, с. 60-62].

Розглядаючи співвідношення власних і чужих елементів у сучасній українській мові, П. О. Селігей, у свою чергу, одним із найперших і закономірних принципів проникнення запозичених слів вважає, що запозичена лексика є міжнародною, узвичаєною серед зарубіжних фахівців, Україна усвідомлює себе частиною Європи, наздоганяє цивілізовані країни в економіці й культурі, переймає в західних народів їхні науково-технічні здобутки, має доступ до новітніх інформаційних технологій. Наступним чинником лінгвіст виділяє естетичні або етичні міркування. Він вважає, що іншомовні слова проникають коли окремі суспільні прошарки захоплюються культурою іншого народу. Учений підкреслює, що "Запозичення в такому разі вкорінюються не стільки, щоб уточнити поняття чи прояснити суть справи, скільки з бажання мовця засвідчити свою сучасність і поінформованість, з претензій на розмову або ділову перевагу, з міркувань моди чи снобізму, а також з метою маніпуляції – щоб створити видимість чогось нового чи незвичайного" [9, с. 7-11]. Соціально-

психологічні причини – мода на іноземні мови, престижність іншомовних слів – часто призводять до невинуватих запозичень і до засмічення мови, яка запозичує.

Досліджуючи лексико-семантичну рецепцію іншомовної лексики в соціолінгвістичному аспекті, В. П. Сімонок стверджує, що на запозичування, як і на розвиток мови взагалі, впливають зовнішні та внутрішні чинники. Основними позамовними чинниками вчений вважає, так звану, основну тріаду факторів, а саме політичні, економічні та культурні зв'язки між народами. Зовнішні відбивають зв'язки мови з різними сторонами людського існування й історії суспільства, через які відбувається зв'язок історії мови з історією народу. Ці чинники стають детермінантами, які безпосередньо визначають розвиток лексики. Будь-які зміни у світі матеріальних речей, суспільних установ, духовному житті людини потребують запозичування відповідних найменувань. Науковець висловлює думку про те, що причинами запозичень можуть бути переваги однієї мови у певній галузі, престиж (престиж народу у військових, політичних, економічних відношеннях; престиж у духовному, літературному, науковому, релігійному житті тощо). Зазначене положення В. П. Сімонок ілюструє наступним прикладом: вплив французької мови, коли Франція стала гегемоном у культурному житті та філософії у XVII–XVIII ст., у наші дні перевагу має англійська мова [12, с. 4-12].

На запозичення як на суттєвий фактор розвитку науки, техніки, культури вказував С. В. Семчинський [10, с. 39].

Вияв позамовних (історико-культурних) чинників динаміки структури мови-реципієнта, які впливали на інтенсивність засвоєння іншомовних елементів, зумовлювали їх трансформацію чи збереження вихідних форм і значень, зроблено в роботі С. П. Гриценко [4]. Дослідження іншомовного елемента, становлення лексичного складу мови та його історичних змін, в яких історичних, соціальних, культурних, функціонально-стилістичних умовах розвивається цей процес висвітлено в спеціальному дослідженні У. Л. Мрозіцької “Інтра- та екстралінгвальні чинники розвитку мови-реципієнта” [8].

Значно розширилося та збагатилося коло факторів, які сприяють входженню лексичних запозичень до лексичного складу мови-реципієнта наприкінці XX ст. – початку XXI ст. у порівнянні з початком XX ст. Одним з головних питань, пов'язаних із запозиченням, яке ставиться вченими (А. Т. Аксенова, Г. Д. Дружин, Є. С. Літвінова, О. В. Маринова, І. В. Нечаєва, С. А. Федорець), сьогодні є те, що сучасні можливості фіксування нових лексем зумовив розвиток комп'ютерних технологій та публіцистичних джерел та Інтернет видання. Це положення, можна стверджувати, є провідним в досліджуваній період.

У результаті інтеграції різних аспектів життєдіяльності держав зросла суспільна роль мов глобального спілкування в міжнародній комунікації та співробітництві. Особливість досліджуваного періоду полягає в тому, що посилюється вплив англійської мови. Використання англійської як мови-донора обумовлено вагомістю англомовних країн на світовій геополітичній арені. Перш за все, це пояснюється впливом англомовних країн (насамперед США) в сучасній світовій спільноті суспільного і політичного та наукового життя, активної культурною експансією, а також впровадженням в країнах демократії, ринкової економіки, тобто реалій, в області яких найбільший досвід є саме у англомовних країн, а, отже, саме англійська

мова є законодавцем відповідних спеціальних термінологій. З наукового погляду питання доцільності вживання мови як інтернаціональної системи фігурує в праці українського лінгвіста С. В. Семчинського. Він вважав, з розвитком науково-технічного прогресу шлях запозичень починає відігравати все більшу роль. Відмова від єдиної мови в науковому обігу дає можливість створити величезні можливості для розвитку науки в кожній країні [9, с. 39-40].

Опис закономірностей функціонування запозичень в умовах сучасної мовної ситуації, встановлення зв'язку між внутрішньосистемними закономірностями мовної еволюції, її зовнішніми факторами у співвідношенні із прагматичними, соціолінгвістичними аспектами вказується в роботі Г. Д. Дружина. Він виділяє загальні причини, але серед них рушійними є екстралінгвістичного характеру, а саме: наукові потреби, які йдуть шляхом спеціалізації знань або їхньої глобалізації; модою – пануванням у певному середовищі тих чи інших смаків; потребою у формуванні ідеологічного фундаменту, здатного об'єднати соціум і у визначеній мері маніпулювати їм; комунікативною актуальністю – як для всього суспільства, так і для окремих його шарів; евфемізацією – зм'якшенням вираження за рахунок малознайомого мовного матеріалу; потребами публіцистики, покликаними відбивати стан суспільної свідомості впливати на нього [5, с. 3-5].

Разом з політичними, соціальними та економічними зрушеннями та новими підходами щодо зміцнення й розвитку відносин між державами С. А. Федорець виділяє зміни в суспільстві, які неодмінно відбиваються й у мові, зростання інтернаціоналізації характеру науки, глобалізація світового інтелектуального ринку та вдосконаленні вмінь і навичок фахівців-перекладачів, прагнення учасників мовного контакту до взаємного пристосування та спрощення мовних систем, що призводить до інтенсифікації процесів запозичування у взаємодіючих мовах [14, с. 1-4].

Проблема запозичення – не тільки лінгвістична, а переважно соціолінгвістична. Вона існує поряд з такими проблемами, як двомовність, конвергенція, змішування мов. Запозичення можуть бути наслідком історичних і мовних контактів або існування явища білінгвізму.

Серед зовнішніх чинників лінгвального розвитку необхідно виділити передусім соціально-історичні, географічні, демографічні, соціолінгвістичні, культурні та естетичні контакти. Велику роль у поширенні запозичених слів відіграють білінгви – люди, які володіють рідною мовою та будь-якою іншою мовами. Вони часто вживають запозичене слово замість рідного і це слово знаходить серед своїх слухачів людей, які можуть його вживати далі. За В. П. Сімонок, мовні контакти є визначальним чинником у процесі лексичного запозичування, які можуть бути безпосередніми або опосередкованими. Перший тип контактів відбувається при політичних, економічних і культурних відносинах між народами, які живуть поруч. Учений надає велику роль білінгвам у поширенні запозичених слів в мові-реципієнті, які володіють рідною мовою та однією з інших мов. Для адаптації лексичних запозичень достатньо двомовності не всього населення, а тільки його частини. В. П. Сімонок вважає, що наявність двомовності не обов'язково є результатом територіального контакту двох сусідніх народів, що особливо виявляється в українській мові ХХ ст. [12, с. 2-5].

Міркування В. П. Сімонок частково поділяє Я. В. Битківська щодо поглядів на визначення білінгву. Учений визнає, що в умовах контактування генетично й географічно віддалених мов вона дотримується класифікації мовних контактів Ю. О. Жлуктенка, згідно з якою англійська та українська мовні системи мають випадковий, казуальний зв'язок, результатом якого є явище білінгвізму. Двомовність у дослідженні Я. В. Битківської має індивідуальний характер і поширена в межах певної соціальної групи, де володіння англійською мовою та використання її елементів зумовлене професійною діяльністю [2, с. 5-6].

Загальновідомо, що різні мови розвиваються різними темпами і перебувають на різних етапах розвитку, що може зумовлюватися різними соціально-економічними, матеріальними та духовними умовами життя того чи іншого народу. В аспекті досліджуваної проблеми викликає інтерес і класифікація Д. В. Мазурик. Розглядаючи чинники, які зумовили активні інноваційні процеси в лексиці української мови поповнення словникового складу, лінгвіст до зовнішніх факторів відносить: **розвиток** політичного устрою України та вихід її на міжнародну арену як незалежної держави; економічні умови життя людини та нова політико-правова організація суспільства та перетворення в ньому, пов'язані з переходом від соціалістичної планової економіки до господарювання за ринковими законами; розвиток науки і техніки; демократизація українського суспільства та його інтеграція в міжнародний культурний та інформаційний простір; розширення геополітичного впливу окремих націй та держав [7, с. 5-7].

Розглядаючи лексико-семантичні зміни в мові-реципієнті О. А. Стишов, досліджує позамовні і внутрішньомовні чинники сучасного розвитку національного лексикону. Так, учений звертається до фактів позамовного характеру, зокрема саме тих, які активно діють у мові новітніх мас-медіа в досліджуваній період. Він виділяє такі фактори: демократизація суспільного життя; істотне послаблення цензури; статус української мови як офіційної; зміни в соціальній структурі українського суспільства; практичні потреби мовців (самовираження в мові); мода на певні слова –естетичні смаки певної доби; пошуки нових засобів вираження [13, с. 21-22].

Кожна з названих вище причин по-своєму впливає на процес освоєння лексичних запозичень, на певний час, необхідний для їхньої адаптації до системи мови-реципієнта, на ступінь і способи трансформації в системі.

Результати дослідження. Запозичення – це універсальне мовне явище, яке полягає в акцепції однією мовою лінгвістичного матеріалу з іншої мови внаслідок екстралінгвальних контактів між ними, які розрізняються за рівнем та формами. Вивчення процесу запозичення як результату контактів між народами і їх мовами має важливе значення для вирішення ряду лінгвістичних проблем. Таким чином, розглядаючи наукові роботи зазначеного періоду, доходимо висновку, що для лексикологічних праць кінця ХХ ст. – початку ХХІ ст., у яких трактуються проблеми міжмовних контактів, характерним стає розгляд лінгвістичних явищ у тісному зв'язку з змінами суспільно-політичних умов, актуалізацією певних реалій, для яких в мові-реципієнті або не було адекватних позначень, або існуючі позначення за тими або іншими причинами не влаштовували носіїв мови.

Перспективи подальших вивчень полягають у більш детальному вивченні положень лінгвістів стосовно досліджуваної проблеми, зокрема дослідження

інтралінгвальних причин уходження і адаптації лексичних запозичень у мові-реципієнті. Необхідність вивчення запозичених слів обумовлена рівнем і частотою мовних контактів, збільшенням міжмовного обміну та освіченістю суспільства.

Л і т е р а т у р а :

1. *Архипенко Л. М.* Іншомовні лексичні запозичення в українській мові: етапи і ступені адаптації (на матеріалі англіцизмів у пресі кінця ХХ–початку ХХІ ст.): дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 “Українська мова” / Людмила Михайлівна Архипенко / Харківський національний ун-т ім. В. Н. Каразіна. – Харків, 2005. – 230 с.
2. *Битківська Я. В.* Тенденції засвоєння та розвиток семантики англізмів у сучасній українській мові: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.01 “Українська мова” / Я. В. Битківська. – Івано-Франківськ, 2008. – 19 с.
3. *Глуценко В. А.* Принципи порівняльно-історичного дослідження в українському і російському мовознавстві (70-і рр. ХІХ ст. – 20-і рр. ХХ ст.) / Глуценко Володимир Андрійович / НАН України, Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні; відп. ред. О. Б. Ткаченко. – Донецьк, 1998. – 222 с.
4. *Гриценко С. П.* Лексичний вплив як чинник динаміки структури мови-реципієнта (на матеріалі латинських запозичень українських пам’яток кінця ХVІ-ХVІІ ст.): автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.15 “Загальне мовознавство” / С. П. Гриценко. – К., 1999. – 20 с.
5. *Дружин Г. В.* Сучасні лексичні запозичення: прагматика, семантика, соціолінгвістика: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.02 “Російська мова” / Г. В. Дружин. – Дніпропетровськ, 2000. – 17 с.
6. *Крысин Л. П.* Иноязычные слова в современном русском языке / Л. П. Крысин. – М.: Наука, 1968. – 207 с.
7. *Мазурик Д. В.* Інноваційні процеси в лексиці сучасної української літературної мови (90-ті роки ХХ ст.): автореф. дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.01 – “Українська мова” / Д. В. Мазурик. – Л., 2002. – 21 с.
8. *Мрозіцька У. Л.* Інтра- та екстралінгвістичні чинники розвитку мови-реципієнта (на матеріалі латинських запозичень в українській мові): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.15 “Загальне мовознавство” / У. Л. Мрозіцька. – К., 2002. – 18 с.
9. *Селігей П. О.* Що нам робити із запозиченнями? / П. О. Селігей // Українська мова. – 2007. – № 3. – С. 3-17.
10. *Семчинський С. В.* Шляхи збагачення лексики / С. В. Семчинський. – Львів.: Вид-во Львівського ун-ту, 1963. – 62 с.
11. *Серебренников Б. А.* Процессы заимствования и взаимовлияния в языках [Електронний ресурс] / Balto-Slavica. – 14 серп. 2012 р. – Режим доступу до статті: <http://www.balto-slavica.com/forum/lofiversion/index.php/t13101.html>
12. *Симонок В. П.* Лексико-семантична рецепція іншомовної лексики в українській мовній картині світу: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. філол. наук: спец. 10.02.01. “Українська мова” / В. П. Симонок. – Харків, 2002. – 36 с.
13. *Стишов О. А.* Українська лексика кінця ХХ століття (на матеріалі мови засобів масової інформації) / О. А. Стишов. – К.: Вид. центр КНЛУ, 2003. – 288 с.
14. *Федорець С. А.* Англійські запозичення в мові сучасної української реклами: автореф. дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.01 “Українська мова” / С. А. Федорець. – Х., 2005. – 18 с.

Роман В. В. Экстралингвальные факторы адаптации лексических заимствований в языке-реципиенте: лингвистико-историкографический аспект (конец ХХ в. – начало ХХІ в.).

В статье проанализировано влияние основных экстралингвальных (внеязыковых, внешних, социальных) факторов на процесс адаптации лексических заимствований в языке-реципиенте. Раскрыты взгляды европейских (в том числе украинских и русских) языковедов конца ХХ ст. – начала ХХІ ст. относительно главных внешних причин заимствований одним языком другим с акцентированием внимания на теоретических проблемах адаптации лексических заимствований. Определены и охарактеризованы основные классификации экстралингвальных факторов адаптации

лексических заимствований в лингвисториграфическом аспекте. Обосновано, что для указанного периода характерным становится рассмотрение лингвистических явлений в тесной связи с изменениями общественно-политических условий

Ключевые слова: экстралингвальный фактор, процесс адаптации, языковая система, лексическое заимствование, язык-реципиент, лингвисториграфический аспект.

Roman V. V. Extralingual factors of adaptation of lexical borrowings in the language-recipient: linguo-historiographic aspect (the end of the XXth – the beginning of the XXIst century).

The article outlines the scientific investigation dedicated to the impact of major extralingual (intralingual, external, social) factors on the process of adaptation of lexical borrowings in the language-recipient in the linguistic works (the end of the XXth – the beginning of the XXIst century). The factors especially social ones resulted in using lexical borrowings have been characterized. The views of European (including Ukrainian and Russian) linguists at the end of the XXth – the beginning of the XXIst century are revealed concerning the main external causes of borrowings with the emphasis on the theoretical problems of adaptation of loan words. The main classifications of extralingual factors of the adaptation of lexical borrowings are identified and characterized in the light of linguo-historiographic aspect. It is proved that it has become characteristic to consider the linguistic phenomena in close connection with the changes of socio-political conditions in the investigated period.

Keywords: extralingual factor, process of adaptation, language system, lexical borrowing, language-recipient, linguo-historiographic aspect.

Ротко С. І.

**Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова**

ДЕФІНІЦІ ПОНЯТЬ ТЕРМІНОЛОГІЯ ТА ТЕРМІНОСИСТЕМА У СУЧАСНІЙ ЛІНГВІСТИЦІ

У статті критично проаналізовано різні підходи вчених до визначення і диференціації понять термінологія та терміносистема. Звернуто увагу на основні розбіжності в поглядах науковців і запропоновано робоче визначення поняття терміносистема.

Ключові слова: термінологія, терміносистема.

У сучасному термінознавстві точаться жваві дискусії щодо розуміння понять *термінологія* та *терміносистема*. Спільною є думка про те, що термінологія є окремою системою всередині лексичного складу мови, яка складається з одиниць термінологічної номінації. Розбіжності починають виникати щодо природи, джерел і результатів системного характеру цих сукупностей лексичних одиниць мов для спеціальних цілей (або фахових мов), що зумовило формування двох основних підходів до розв'язання даного питання.

З одного боку, термінологи ототожнюють поняття *термінологія* та *терміносистема*, погоджуючись, що перше за своєю природою вже є системним (М. Н. Володіна, Б. Н. Головін, І. М. Гумовська, В. П. Даниленко, О. І. Дуда, Р. Ю. Кобрін, М. В. Носкова, Г. В. Чорновол, Г. П. Мельников та ін.).

Інші, у свою чергу, доводять, що галузеві терміносистеми існують всередині термінології як повноцінні окремі системи (К. Я. Авербух, Ю. В. Борхвальд, С. В. Гриньов, С. Г. Казаріна, В. М. Лейчик, Т. П. Кравченко, П. Г. Ситдигов, О. Д. Гриш, О. М. Михалевич, Т. Р. Кияк, О. М. Тур та ін.). Ми погоджуємось з таким підходом і, слідом за Б. О. Сєребренніковим, вважаємо, що терміносистема не може